

BOÉR SÁNDOR ELFRIDE-JE.

Midőn néhány évvel ezelőtt Dugonics András *Kún László*-ját újra kiadtam*) és a Bevezetésben az Elfride-drámákat tárgyaltam, nem ismer-tem Boér Sándor darabját ill. fordítását, melyet a következőkben röviden ismertetek.

A magyar darab az *Erdélyi Játékos Gyűjtemény* első szakaszának második darabjában (Kolozsvár, é. n., t. i. 1793, p. 3—80) jelent meg a következő címmel: (IV.) *Elfride vagyis a szépség áldozattjai. Szomorújáték három felvonásokban. Szabadon fordította németből K. Boér Sándor.* — a «kiadóknak» következő megjegyzésével: «Ezen szomorú Darabot, oly véggel ajánlja különösen a Nemzeti Játzó Társaságoknak a Fordító, hogy jó meg-válaszszák azon személyt, a ki Elfridét játzodja: mert ennek, a legjobb néma jelentéseknek ki-adásával kell bírni, mellyek valamint ha hibásak, semmit, úgy ha szépen esnek, igen sokat tesznek a Nézők előtt.» (A német eredetiben a II. felv. 3. jelenetéhez járúl egy megjegyzés, mely arra figyelmeztet, hogy a darabnak számos néma jele-nete az olvasásnál hatástalan marad, de a színen, sikerült előadásban, a legmélyebben megindítja a nézőt.)

A dráma eredetije Bertuch *Elfridé*-je, tehát ugyanaz a dráma, melyet Dugonics András egyidejűleg *Kún László*-jává magyarított s melyről e darab kiadásához írt bevezetésben bővebben szoltam. Boér «szabad» fordításnak nevezi e művét, pedig legnagyobbbrészt egészen hű, majdnem szó szerinti áttűtetés. A legfontosabb eltérések az eredetitől a következő három:

1. Bertuch minden személy fölléptével vagy távoztával jelez jele- netet; Boér ebben következetlen s többször, de fölismerhető ok nélkül vonja össze a német eredetinek két-két jelenetét egygyé. A jelenetek így felelnek meg egymásnak:

<i>Bertuch.</i>	<i>Boér.</i>
I. felv. 1. és 2. jel.	I. felv. 1. jel.
• 3. 4. jel.	• 2. 3. jel.
• 5. és 6. jel.	• 4. jel.
• 7. 8. jel.	• 5. 6. jel.
• 9. és 10. jel.	• 7. jel.
II. felv. 1. jel.	II. felv. 1. jel.
• 2. és 3. jel.	• 2. jel.
• 4. és 5. jel.	• 3. jel.
• 6. 7. 8. jel.	• 4. 5. 6. jel.
• 9. 10. és 11. jel.	• 7. jel.

*) Budapest, 1885, Olcsó Könyvtár 186. sz. 224 l.

III. felv. 1. 2. jel.

• 3. és 4. jel.

• 5. és 6. jel.

• 7. jel.

• 8. és 9. jel.

• 10. és 11. jel.

• 12. jel.

III. felv. 1. 2¹⁾. jel.

• 3. jel.

• 4. jel.

• 5. jel.

• 6. jel.

• 7. jel.

• 8. jel.

2. A személyekben való eltérések: a) Elfride két komornája, Emma és Albina, egy alakká van összevonva, melyet Boér is Albinának nevez. A két leány csak egyetlen egy jelenetben (Bertuch III, 9) van egyszerre a színen; Boér itt (III, 6) Emma szerepét Evinre, Atelwold komornyikjára ruházza, a mi nincaen kellő összhangzásban a szereplőnek jellemével és a jelenetnek tartalmával. — De ez kevésbbé jelentékeny eltérés, sokkal fontosabb, b) hogy *Dunstan, Abt von Glastenburg* helyébe Boérnél *Gróf Árdulf, belső Tanácsos* lépett. A német darabban, a XVIII. század második felének szellemében, nagy szerepet játszik a «papok» gazsága, hisz Dunstan, az egész árnyány indítója, leginkább azért gyűlöli Atelvoldot, mivel ez a papság túlkapásait ellenzi és meggátolja.²⁾

3. E módosítás értelmében elmaradt a darabból minden czélzás a papokra és az egyházra. Az összes eltérések e tekintetben a következők:

I, 1. *Dunstan*. Nun, Athelwold, sollst du sehen, was es heisst, den Bischöfen auf den Fuss treten und mich Edgarn verdächtig machen.

I, 2. *Edgar*. Hier ist, was ihr wolltet. Ich hab's unterschrieben. Eure Mönche besitzen nun die Klöster allein und die Secularen müssen heraus.

Dunstan. Segen, Segen des Himmels auf Ew. Majestät Haupt dafür. Unsere heilige Kirche seufzte über diese Ungebühr der Secularen. An allen sinnlichen Freuden der Laien nahmen sie theil, lebten mit ihnen in ärgerlicher Gemeinschaft,

I, 1. *Árdulf*. Majd, Atelvold, majd meglátod te, mit tégyen engemet királyom előtt gyanússá tenni és magadat szándékaimnak ellene szegezni.

Edgár. Itt vagyok, a mit akart; alája írtam nevémet. Nem remélem, hogy azon emberek, kiket a gróf uram szoross erköltseigazgatnak, ezen erőszakkal visszaéljenek.

Árdulf. Áldott légyen ezért kegyelmes királyom és minden birodalmi. Elhiggye felséged, hogy olyan hiveinek, a kiknek legfontosabb foglalatosságok, uralkodói kegyességit és nagy lelküségit a néppel megsemméitenni, soha elégséges

¹⁾ Itt a szereplők közt tévedésből áll Atelvold e h. Albina (a mi a sajtóhibák jegyzékében meg van említve.)

²⁾ A kegyesrendi Dugonicsnál is *Kún Túlön, a király komornyikja* lépett Dunstan apát helyébe.

kaum einmal des Jahres liessen sie sich die heilige Krone ihrer Häupter scheeren; und kurz, sie waren die Schande der Klöster. Aber nun —

Edgar. Nun sei's. Wenns nur gut geht.

Dunstan. O ganz gewiss, Sire. Ich und die Bischöfe wollen's schon machen.

I, 3. *Olgar.* Hier steckst du nun, meine Tochter? drei Monat schon? Arme Nonne! und warum? Das war ehrlich von dir, Dunstan, ob du gleich Pfaff bist . . .

I, 5. *Atelwold.* — Weil ich mich gegen den Strom der Clerisey stemme . . . Ranbte er nicht die Nonne Editha aus den heiligen Mauern ihres Klosters mit Gewalt?

II, 1. *Edgar.* Der Abt kann uns beyrn Gefolg erwarten.

Atelwold. Jagt ihr nicht mit, Herr Abt?

Dunstan. Spottet nur!

Atelwold. Ihr Herren seid doch sonst gute Schützen.

Dunstan. Eurer Sünden.

II, 7. *Dunstan.* Unsere heilige Kirche erlaubt es (a házasság fölbontását).

tisztességet és fényességet nem lehet ajándékozni.

Edgár. Mégis visszaélnék itten ezekkel — az ország dolga elromolhatatlan bilintsekbe vagyron. Elég példákat lehetne erre számlálni.

Árdulf. Ezeket eligazítom én. Felséged ismeri az igazsághoz való szeretetemet, mely tulajdon testvéremnek sem tudna kedvezni.

Edgár. Meg vagyok vélla elégedve, csak arra kérem, jól folyanak dolgaink.

I, 2. *Olgár.* Itt vagy hát elrejtve, kedves leányom! már három hólnapoktól fogva — . . . Az egészsz dologról semmit sem tudnék, ha Árdulf nékem meg nem írta volna; ezért, akármely hízelkedő légyen is ő, mégis nemes szívű.

I, 4. *Atelwold.* — mivelhogy én szándékainak és czimborás pajtásainak ellensége voltam . . . Nem e szerint vette ki Editát erővel lakásának kőfalaiból?

II, 1. *Edgár.* Árdulf! várjan meg a kastélyba ez alatt.

Atelwold. Hát a grófnak nem tettik vadászni?

Árdulf. Jól tudja, hogy én a vadak vézésibe semmi gyönyörűségemet nem lelem.

Atelwold. Annál többet az emberekébe.

Árdulf. Igen a vétkesekébe.

— — — — —

III, 7. *Dunstan*, Die Kirche spricht Sie von der Schuld seines Todes frei, Sire; er hatte gesündigt und musste Strafe leiden. Gott bedient sich Ihres geheiligten Armes, einen Verbrecher zu strafen, der längst seinen Zorn gereizt hatte. Mit welchen Verläumdungen verfolgte er nicht oft bei Ew. Majestät die heiligen Orden unsrer Kirche und die frommen Väter derselben! Wie oft widersetzte er sich Ew. Majestät, wenn Sie aus gnädigem und frommem Herzen die Kirche Gottes in Ihrem Reiche erweitern, Klöster stiften, Kirchen bauen und selbst ihren Schatz nicht schonen wollten, die Religion und ihre Häuser zu unterstützen.

Egyébként keveset változtatott Boér az eredeti szövegen. Itt-ott elhagyott vagy rövidített egyes helyeket (pl. mindjárt az első jelenetben a sakk-játékot) és összevonta a párbeszédet. A következő helyeken megtoldotta az eredetit:

II, 7. *Olgar*. Bei Gott, das soll er! denn sein Kopf sitzt ziemlich locker. Nun, ich wills nicht hindern, wenn's so gehen kann! Aber Königin muss Elfride werden, und soll's mein Blut kosten. Darauf verlasst euch, Herr Abt! Werdet ihr mir beistehen?

II, 8. *Elfride*. Ach, er geht! hört mich nicht mehr! (Sie sinkt in

III, 5. Az ő halála a legirtóztatóbb fene vadtól mentette meg a világot. Valaki királynának bizodalmit mutakollya, valaki Edgárt tsalárdsággal illetheti, az minden vétkeknek bizonyosan barátja. Én voltam előtte mindenkor az, a kiszándékainak ellensége voltam. Nemes tselekedeteimet árulásnak és az igazsághoz vonzó szoros hívségemet, emberiséget nem esmérő érzésnek mondotta. Itt láttik már az igazság; leesett ennek fedező hálója és a véték a porba hever.

II, 5. *Olgár*. Én is azt akarom, hadd lakoljék hitetlenségiért. Nem akadályoztatom a dolgot, ha így véghez mehet. Jól tévő Isten! ruházd fel ezen szempillantások alatt mindenféle kellemetességekkel leányomat, tedd őtet méltóvá egy koronára. Adjad, hogy az a ki házastársi hívséggel ölelte, ezután meghajtott fővel tisztelje. Akár hogy s mint királynének kell Elfridének lenni, ha mingyárt véremmel kellene is a thronusig való úttját öntözni. E mellett maradjunk. Lészen-e a gróf nékem segítségül?

II, 6. *Elfride*. Elmene előllem Szerentsétlen teremtés! mit kel

einen Stuhl). Allgütiger! hast du mich denn ganz verlassen? (weint).

még ma érned? Mit remélhetek akkor, midőn az atya egyetlen egy gyermekének szavára sem halgat — midőn az ártatlanság mindenektől elhagyattatik? (keservesen sir.) Szent Isten! tekints le ezen környékre, a holott az atyám fejemre akarja emelni kezeit.

II, 10. . . .

II, 7. *Árdulf* (Evin elbeszélését e szavakkal szakítja félbe). Mit hallgatsz? beszéld elé az egész történetet végig.

E helyeket azért is közlöm, mert jellemző mutatványokban tüntetik föl Boér fordító eljárását. A fordítás igen sok szavú, terjedős, többnyire lapos. Míg az eredeti Lessing lakonikus és szakadozott dialógusát igyekszik (persze siker nélkül) utánozni, a magyar átdolgozó mindent körülír és ellapítja a német szövegnek sok sikerült részletét. A következő helyek még kiegészíthetik a mondottakat:

I, 8. Fasse dich. — II, 10 Fassen Sie sich! — III, 2 Fassen Sie sich doch.

II, 6 hätt' er mein Volk aufgewiegelt.

II, 10 das Wild auftreiben. — Ihr Elemente (III, 6 is).

III, 2 Vorbereitet empfängt man einen Feind immer glücklicher, als wenn er uns überrascht.

III, 4. Vergiss den Verräther, der dir es (die Krone) so lange vorenthielt.

III, 5. Da ich noch nicht lallen konnte.

III, 10. Erholen Sie sich! um Gottes willen erholen Sie sich!

I, 6. Keményítsd meg magadat. — II, 7. Keményítettse meg szívét. — III, 2. Keményítettse meg természetit.

II, 4 ültette volna fel népemet.

II, 7 a vadakat fellázasztani. — Ti élető állatok (III, 4 az élető állatok).

III, 2. Mindenkor szerentsésemben fogadhattya ellenségit az ember, ha el van készülve, mint ha reméntenül érkezik.

III, 3. Felejtöd el aztat, a ki el-tartóztatta vólt.

III, 4. Midőn még csak a szót daraboltam.

III, 7. Az Istenért végyen erőt magán. Keményítettse meg természetit.

Végül még ide iktatom azokat a helyeket, melyeken Boér a német eredetű félreértette.

II, 6. Ich will verdammt sein,
Graf, wenn ich sie (t. i. die Liebe)
eher als diesen Augenblick kannte!
— — Verlass dich auf mein Herz.

III, 7. Ich wünschte wohl, dass
wir hätten besser auseinander kom-
men können!

III, 9. Sie riss sich den Schmuck
aus den Haaren, und diese flogen
ihr so grässlich um den Nacken.

III, 12. Ein anderer wird die Un-
schuld an euch rächen.

II, 4. Átkozott légyek, Elfride!
ha a grófnét ezen szempillantá-
sig ismértem. (Ennek semmi ér-
telme.) — — Bizd magadat az
én szívemre.

III, 5. Megvallom, akartam volna
másképpen lehető megegyezésün-
ket (e h. hogy jobb módon válhat-
tunk volna meg egymástól).

III, 6. Leszakasztá hajából drága
köveit — elveté azokat.

III, 8. Más fogja valaki benned
megboszszólni vétkeidet.

Eddig Boér művéről, mely egy félszázadon keresztül, egészen
1834 április 5-ig, tartotta magát a magyar színen.¹⁾

Kún László-hoz írt bevezetésem óta Schmidt Erik is tárgyalta az
Elfride-dramákat (*Charakteristiken*, Berlin 1886, p. 403—417). Schmidt
voltakép Heyse Pál Elfride-művének strassburgi előadásáról (1879 feb-
ruár 3) szól s bevezetésképen tárgyalja Mason, Bertuch, Klinger és
Schiller műveit — tehát ugyanazokat a színműveket, melyeket én is
jellemeztem, csak hogy én még Marggraff Hermann tragédiáját (1841) is
tárgyaltam. Bevezetésem 9-ik lapján azt állítom, hogy «az Elfrida-monda
első drámai feldolgozása az angol Mason Vilmos²⁾ műve» (1752). Ez té-
vedés; a tárgy első drámai feldolgozása Lope de Vega saját szerű szí-
nműve *La hermosa Alfreda*, melyet nem ismerek s úgy látszik Schmidt
Erik sem ismer. Igen kedvezőtlenül ítél e darabról Grillparzer Ferencz
(*Werke*, 4. kiad. XIII, 178), ki különben a termékeny spanyol költőnek
nagy és lelkes tisztelője. A spanyol darabban Németország a cselekvény
színhelye, a minnek természetesen semmi jelentősége. A király hűtlen
barátja, ki Alfredát nőül veszi, itt Godofre, ki előbbi kedvesét, Lisandrát,
átengedi a királynak. Alfredáért Selandio is lángol. Midőn Godofre áru-
lása kiderül, Alfreda rögtön elhagyja férjét, mire Godofre, Selandio és
Lisandra megőrülnek és végül a férj holtan összerogy, úgy hogy Alfreda

¹⁾ Bayer József, *A nemzeti játékszín története*, I, 277.

²⁾ Mason színműve részben Hill Aaron Elfrida-dramáján alapszik,
mely először 1709-ben és második, egészen új feldolgozásban 1731-ben
jelent meg.

minden akadály nélkül a király nejévé lehet. «Ein ganz guter Stoff», mondja Grillparzer, «nur dass schwer ein Schluss zu finden ist.» E megjegyzés fején találja a szeget, mint *Kún László*hoz írt Bevezetésében az egyes Elfrida-darabok tárgyalása alkalmával kimutattam.

HEINRICH GUSZTÁV.

A PETŐFI-CULTUS ERDÉLYBEN.

Még az ötvenes években Pákh Albert pendítette volt meg azt az eszmét, hogy Petőfi barátai, szövetkezve, írják meg a nagy költővel volt viszonyukat, s mintegy enquéte-et formálva, dolgoznának kezére a majdani biographusnak, ki az összes vallomások alapján kimerítő s minden oldalról megvilágított életrajzot készíthetne. Ha valaki, Pákh bizonyára képes volt volna Petőfi barátait e célra egyesíteni, terve azonban, szerzőjével együtt, sírba szállott.

Míg a Pákh által tervezett Petőfi-enquéte, irodalmunk nagy veszteségére, csak jámbor óhajtság maradt, addig a kolozsvári «Acta Comparationis» kiadója által évtizedek mulva concepiált s néhány egyetemi hallgatóval megbeszélt Petőfi-Muzeum terve már két oldalról is a megvalósulás stadiumába lépett. Először a Csernátoni, Ferenczi és Korbuly által szerkesztett ily című folyóirat indult meg harmad éve Kolozsvárrt,*) melynek célja «teljes tájékozást nyújtani a Petőfi-irodalom terén, tisztázni a Petőfire vonatkozó, nem kellő kritikával felhalmozott adatokat, előkészíteni egy teljes és kritikai Petőfi-kiadás létrejöttét, s összegyűjteni minden, habár csak egy pár szóból álló, Petőfit illető adatot, melyek még eddig ismeretlenek vagy nem elég nyilvánosak». E programból nyilvánvaló, hogy a folyóirat célja főképen kritikai, ámbár az æsthetikát sem látszik kizárni keretéből.

A Petőfi-Muzeum, mint a kiadók előre bocsátják, «tisztán tudományos törekvéseinél fogva, a Petőfiről szóló kutatások módszerén is változtatni óhajt, a mennyiben kizárja a *tárczairói stílt*, mint a mely lényegesen hozzá járult a Petőfiről szóló, kivált életrajzi adatok idegenszerű színészeséhez». Mi részünkről a két fogalom közt nem tudjuk az

*) *Petőfi-Muzeum*. Kiadják dr. Csernátoni Gyula, dr. Ferenczi Zoltán, Korbuly József. Kolozsvár, 1888—1889. Eddig két évfolyam; az első évfolyam három, a második két hónaponként jelent meg. Egy-egy évfolyam előfizetési ára 2 frt 50 kr. — A másik vállalatról egy legközelebbi cikkben szólunk.